

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 24-10-2018 r.

Adam Bodnar

KMP.570.3.2018.JJ

**Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości**

Al. Ujazdowskie 11
00-950 Warszawa

W sierpniu bieżącego roku podczas wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w Pomieszczeniach dla osób zatrzymanych Komendy Powiatowej Policji w Rykach, pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich ujawnili przypadek zatrzymanego 70-letniego mężczyzny, którego funkcjonariusz Policji pobił w trakcie przesłuchania. Sytuacja ta skłoniła mnie do ponownego zwrócenia uwagi na konieczność wprowadzenia w polskim porządku prawnym definicji tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Postulat swój kieruję w oparciu o rekomendacje Komitetu ONZ Przeciwko Torturom oraz instytucji międzynarodowych działających w obszarze zapobiegania torturom i innemu złemu traktowaniu.

Od początku swojej działalności podkreślałem potrzebę wprowadzenia do ustawodawstwa krajowego kompleksowej definicji tortur i określenia kar za ich stosowanie. W wystąpieniu generalnym skierowanym w dniu 27.10.2015 r. do Ministra Sprawiedliwości wskazywałem, że należy wprowadzić do kodyfikacji karnej przestępstwo tortur, obejmujące swoją treścią zachowania określone w art. 1 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (zwanej dalej Konwencją ONZ lub CAT).

W odpowiedzi z dnia 15.12.2015 r. (znak DL-IV-470-II/15/5) Podsekretarz Stanu Łukasz Piebiak wskazał, że polskie uregulowania prawnokarne w tym zakresie są wystarczające dla realizacji zobowiązań międzynarodowych. W jego ocenie definicja tortur zawarta w art. 1 Konwencji ONZ jest w pełni odzwierciedlona w prawie polskim, aczkolwiek z uwagi na jej obszerność i zawiły

charakter, odpowiednie przepisy usytuowane są w różnych częściach kodeksu karnego, w zależności od rodzaju naruszanych dóbr. Zdaniem Podsekretarza Stanu, wprowadzenie do kodeksu karnego definicji tortur zawartej w Konwencji stanowiłoby jedynie powtórzenie obowiązujących już w polskim prawie przepisów i nie miałyby znaczenia z punktu widzenia ochrony praw człowieka w Polsce¹.

Tortury i inne formy złego traktowania w Polsce

Dotychczasowe doświadczenia Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, który od 10 lat monitoruje stan przestrzegania praw osób pozbawionych wolności, pozwalają na stwierdzenie, że obowiązujące regulacje prawne w zakresie ochrony przed torturami i innym złym traktowaniem w miejscach detencji są niewystarczające. Brak przestępstwa tortur w kodyfikacji karnej utrudnia, lub wręcz uniemożliwia kwalifikację konkretnych czynów jako tortur w rozumieniu Konwencji, jak również nie pozwala na przeprowadzenie szybkiego i bezstronnego dochodzenia w przypadku powzięcia informacji o stosowaniu tortur lub innego złego traktowania oraz wymierzenie odpowiedniej kary sprawcom.

Analiza prawomocnych wyroków sądowych wykonana w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich przez ekspertów Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur wykazała, że w latach 2008-2015 za dopuszczenie się przestępstwa z art. 246 kodeksu karnego, zawierającego częściowe znamiona tortur określonych w Konwencji, skazano w Polsce prawomocnie 33 funkcjonariuszy policji w 22 sprawach karnych. W 2016 r. uprawomocniło się 6 wyroków skazujących łącznie 9 funkcjonariuszy Policji. Z treści prawomocnych wyroków wynika, że funkcjonariusze dopuszczali się wobec zatrzymanych różnych form przemocy fizycznej i psychicznej, m.in. bili ich w pięty pałkami, dusili, ściskali jądra, rozbierali i wystawiali przez okno na widok publiczny, używali ręcznego miotacza gazu, wielokrotnie bez potrzeby przeprowadzali rewizję osobistą połączoną z koniecznością zdjęcia bielizny. Straszili też zatrzymanych bronią, psem, zgwałceniem, czy podrzuceniem narkotyków i sprowokowaniem odpowiedzialności karnej z tego tytułu. Najczęściej ofiarami przemocy byli sprawcy drobnych przestępstw (w tym kobiety i nieletni).

W ostatnim roku otrzymaliśmy informacje o przypadkach brutalnych zachowań funkcjonariuszy policji wobec osób zatrzymanych. Jednym z nich jest sprawa Igora Stachowiaka, który zmarł na komisariacie policji we Wrocławiu w maju 2016 r. po tym, jak zatrzymany i skuty kajdankami torturowany był przez

¹ Odpowiedź Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości z dnia 15.12.2015 r. (IX .071.1.2015.E D)

policjantów paralizatorem. W innej sprawie trzech młodych mężczyzn (w wieku od 19 do 29 lat), podejrzewanych o kradzież biżuterii ze sklepu jubilerskiego, było torturowanych w Komendzie Miejskiej Policji w Siedlcach. Funkcjonariusze m.in. bili ich pałką po stopach, polewali wodą i razili paralizatorem w okolice miejsc intymnych, przyciskali butem do podłogi. Zaklejano im także usta oraz straszono: przytrzaśnięciem jąder, wywiezieniem do lasu i zabawą w zająca (przykucie rąk do nóg i gonienie zatrzymanego), pobiciem rodzeństwa lub rozpowszechnieniem fałszywych informacji o współpracy z organami ścigania. Z kolei na początku 2018 r. Sąd Rejonowy w Lublinie wydał nieprawomocny wyrok wobec trójki byłych funkcjonariuszy Policji, uznając ich za winnych znęcania się nad dwójką zatrzymanych w izbie wytrzeźwień mężczyzn w czerwcu 2017 r. Byli oni bici i rażeni w okolice miejsc intymnych prywatnym (nie będącym na wyposażeniu służbowym) paralizatorem. W tej sprawie, po raz pierwszy w Polsce, przewodniczący składu orzekającego powołał się na Konwencję ONZ podkreślając, że użycie paralizatora w tych przypadkach spełniało definicję tortur określoną w art. 1 Konwencji.

Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) w swoich raportach z wizyt w Polsce w 2013 r. i 2017 r. informował o zarzutach niewłaściwego traktowania zatrzymanych przez funkcjonariuszy policji, które przekazały mu osoby pozbawione wolności w wizytowanych miejscach detencji. W ostatnim raporcie, opublikowanym w lipcu br., CPT wskazuje na szereg zarzutów dotyczących fizycznego znęcania się, w tym nadmierne użycie siły w czasie zatrzymania w stosunku do osób, które nie stawiały oporu, uderzenia pałkami, rażenie paralizatorem, zbyt mocne zakładanie kajdanek oraz bicie i kopanie podczas przesłuchań. Ustalenia delegacji CPT podczas wizyty w Polsce w 2017 r. wyraźnie wskazują, że osoby zatrzymane w areszcie policyjnym nadal narażone są na znaczne ryzyko złego traktowania².

Rekomendacje instytucji i organizacji międzynarodowych w zakresie kryminalizacji tortur

Polska, ratyfikując Konwencję ONZ w dniu 26 lipca 1989 r., zobowiązała się do ochrony obywateli przed torturami poprzez m.in.: wprowadzenie odrębnego przestępstwa tortur, walkę z bezkarnością polegającą na prowadzeniu skutecznego śledztwa oraz wymierzeniu adekwatnych kar wobec sprawców, a także zapewnienie ofiarom zadośćuczynienia i odszkodowania. Wyżej wymienione przypadki tortur wskazują, że w Polsce nadal brakuje instrumentów prawnych

² Zob.: p. 15 – 17 [CPT/Inf (2018) 39]

umożliwiających skuteczne przeciwdziałanie torturom i złemu traktowaniu. Polskie ustawodawstwo karne nie uwzględnia bowiem wszystkich elementów definicji tortur zawartej w art. 1 Konwencji ONZ. Przepisy penalizują czyny świadczące o złym traktowaniu obywateli przez funkcjonariuszy publicznych, lub osób działających na ich polecenie. Pomijają natomiast udział innych osób np. występujących w charakterze urzędowym lub osób działających za ich wyraźną lub milczącą zgodą, na co wskazuje Konwencja ONZ. Polskie przepisy nie przewidują także przestępstwa tortur lub innego złego traktowania wynikającego z wszelkiej formy dyskryminacji.

Komitet Przeciwko Torturom, który odpowiedzialny jest za monitorowanie wdrażania Konwencji ONZ przez Państwa Strony, wielokrotnie kierował zalecenia pod adresem Polski dotyczące podjęcia skutecznych działań legislacyjnych w celu włączenia do swojego prawa przestępstwa tortur jako odrębnego i szczególnego przestępstwa oraz w celu przyjęcia definicji tortur obejmującej wszystkie elementy określone w art. 1 Konwencji. Ponadto zauważył, że polskie przepisy nie odzwierciedlają wagi przestępstwa tortur i nie przewidują adekwatnej kary dla ich sprawców.

W VII Sprawozdaniu Okresowym Rzeczypospolitej Polskiej z realizacji postanowień Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania obejmującym okres od 15 października 2011 r. do 15 września 2017 r. Rząd Polski w odpowiedzi na rekomendacje Komitetu Przeciwko Torturom poinformował, że – jakkolwiek kodeks karny nie zawiera osobnego przestępstwa tortur – wszystkie elementy określone w definicji tortur w CAT są w Polsce penalizowane stanowiąc znamiona różnych przestępstw zawartych w Kodeksie karnym. Niezależnie od tego, w Ministerstwie Sprawiedliwości rozpoczęto prace analityczne zmierzające do oceny zasadności wprowadzenia definicji tortur do kodeksu karnego³.

W 2016 r. ONZ-owski Komitet Praw Człowieka (Human Rights Committee), rozpatrujący VII sprawozdanie okresowe Polski z realizacji postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, wyraził również zaniepokojenie nadmiernym stosowaniem siły przez funkcjonariuszy organów ścigania i służby więziennej oraz zbyt rzadkimi przypadkami prowadzenia postępowań karnych wobec takich funkcjonariuszy. Zalecił Polsce dokonanie nowelizacji kodeksu karnego w celu zapewnienia, aby wszystkie elementy przestępstwa tortur były zabronione oraz określenia sankcji za ich stosowanie, współmiernej do wagi popełnionego czynu⁴.

³ <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/onz-i-prawa-czlowieka/konwencje/konwencja-w-sprawie-zakazu-stosowania-tortur-ora-z-innego-okrutnego-nieludzkiego-lub-ponizajacego-traktowania-albo-karana/>

⁴ Zob.: CCPR/C/SR.3306 i 3308.

Do chwili obecnej nie wprowadzono jednakże zmian prawnych kryminalizujących tortury w oparciu o zalecenia Komitetów.

Podkomitet do spraw Zapobiegania Torturom i Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (dalej SPT, Podkomitet), działający w oparciu o Protokół Fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie ONZ w dniu 18 grudnia 2002 r., również wielokrotnie podkreślał konieczność wprowadzenia zmian w prawie krajowym państw członkowskich zgodnie ze standardami międzynarodowymi, w szczególności w zakresie art. 1 Konwencji ONZ. Podkomitet zwraca uwagę, że brak właściwej klasyfikacji przestępstwa tortur w ustawodawstwie krajowym może powodować bezkarność i akceptację społeczną takich czynów⁵. Ponadto SPT podkreśla, że w celu zapobiegania i karania aktów tortur i znęcania się, ważne jest zbadanie wszystkich zarzutów za pomocą szybkich, bezstronnych i przejrzystych procesów sądowych. Osoby skazane za takie czyny należy ukarać sankcjami współmiernymi do wagi ich przestępstw. Podkomitet zaleca ponadto, aby państwa strony utworzyły i prowadziły krajowy rejestr wszystkich zarzutów dotyczących tortur i innego złego traktowania⁶.

Biorąc pod uwagę, jak duży nacisk instytucje i organizacje międzynarodowe kładą na wdrażanie Konwencji ONZ w przepisach krajowych Państw-Stron, w 2016 r. Stowarzyszenie Zapobiegania Torturom (dalej APT) opracowało praktyczny przewodnik zawierający wskazówki i dobre praktyki (*Guide on anti-torture legislation*)⁷. APT jednoznacznie określa zasady, według których ustawodawstwo krajowe winno kryminalizować tortury. Zgodnie z zaleceniami Stowarzyszenia należy m.in. przyjąć odrębną i konkretną definicję zbrodni tortur w ustawodawstwie krajowym, która powinna obejmować wszystkie elementy zawarte w art. 1 Konwencji ONZ (*tortury to każde działanie, w wyniku którego poważny psychiczny lub fizyczny ból lub cierpienie są celowo zadawane w określonym celu przez urzędnika publicznego lub za jego zgodą lub przyzwoleniem lub przez osobę działającą w charakterze urzędowym*). Według APT, aby kara za przestępstwo tortur była współmierna do wagi przestępstwa, powinna być nie mniejsza niż 6 lat pozbawienia wolności. Opcjonalnie ustawodawstwo krajowe może obejmować również działania podmiotów niepublicznych i prywatnych, a

⁵ Zob. Wizyta w Panamie w dniach 20-26 sierpnia 2017 r.: obserwacje i zalecenia skierowane do państwa strony (CAT/OP/PAN/1).

⁶ Zob. Wizyta na Ukrainie podjęta w dniach 19-25 maja i od 5 do 9 września 2016 r.: obserwacje i zalecenia skierowane do państwa-strony (CAT/OP/UKR/3).

⁷ Dostępny na stronie: https://www.apr.ch/content/files_res/anti-torture-guide-en.pdf.

także kryminalizować okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie lub karanie. Przewodnik APT określa także, że przepisy krajowe penalizujące tortury powinny obejmować odpowiedzialność karną m.in. za próbę popełnienia tortur, współudział w torturach lub inne formy uczestnictwa, np. podżeganie do tortur. Ponadto prawodawstwo krajowe nie może dopuszczać dowodów uzyskanych w wyniku tortur.

Warto w tym miejscu przytoczyć także niedawny wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawie Sidiropoulos i Papakostas przeciwko Grecji (skarga nr 33349/10, wyrok z dnia 25.1.2018 r.). Podkreślić należy, że greckie prawo karne przewiduje przestępstwo tortur, wymienia też metody, jakimi nie mogą posługiwać się funkcjonariusze podczas przesłuchań (np. uderzanie w podeszwy stóp, rażenie prądem, symulowanie egzekucji, długotrwała izolacja, używanie wykrywacza kłamstw, chemikaliów lub innych środków farmakologicznych, naruszanie godności seksualnej zatrzymanego), Trybunał uznał, że grecki system karny i dyscyplinarny wykazał się brakiem surowości i nie jest w stanie skutecznie odstraszać i zapobiegać torturom. W niniejszej sprawie funkcjonariusz policji został początkowo skazany za tortury na 5 lat pozbawienia wolności za skucie kajdankami, bicie pałąk policyjną oraz rażenie paralizatorem dwóch zatrzymanych za kierowanie motocyklem bez prawa jazdy. Sąd apelacyjny zmienił jednak wyrok i zamienił karę na grzywnę. W ocenie Trybunału, Państwo ma obowiązek zapewnienia odpowiedniej, odstraszałej sankcji karnej za naruszenie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Kara powinna być odpowiednia do czynu i mieć efekt prewencyjny. Trybunał zgodził się z argumentem rządu greckiego, że zamiana kar pozbawienia wolności na kary finansowe może być korzystna dla systemu penitencjarnego, a w szczególności może zapobiegać przeludnieniu w jednostkach penitencjarnych. Uznał jednak, że nie zwalnia to władz od spełnienia ich obowiązku zapewnienia odpowiedniego i odstraszałej charakteru kary nałożonej we wszystkich przypadkach złego traktowania ze strony funkcjonariuszy państwowych⁸.

Mając na uwadze rekomendacje wyżej wymienionych instytucji międzynarodowych, w dniu 9.04.2018 r. skierowaliśmy do Biura ds. Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (dalej ODIHR) prośbę o dokonanie oceny polskiego ustawodawstwa pod kątem zakazu tortur oraz wskazanie przykładów ustawodawstw innych krajów zawierających definicję takich czynów. W dniu 22.09.2018 r. podczas obrad *Okrągłego Stołu Państwo bez tortur* Katarzyna Gardapkhadze, zastępca dyrektora ODIHR, przedłożyła opinię, którą przesyłam w załączeniu. Opinia odnosi się do istotnych elementów dotyczących

⁸ Wyrok z dnia 25 stycznia 2018 r. w sprawie Sidiropoulos i Papakostas przeciwko Grecji (skarga nr 33349/10).

bezwzględne zakazu tortur i innego złego traktowania wskazanych przez Komitet Przeciwko Torturom. Zwrócono w niej uwagę, że oprócz zdefiniowania tortur i innego złego traktowania jako poważnych przestępstw w ustawodawstwie krajowym, Państwo ma obowiązek prowadzenia dochodzenia w sprawie wszelkich aktów tortur i innego złego traktowania, ich ścigania oraz karania (art. 12 Konwencji ONZ), zapewnienia ofiarom tortur możliwego do wyegzekwowania zadośćuczynienia, w tym sprawiedliwego i adekwatnego odszkodowania, (art. 14 Konwencji ONZ), a także pełnego wdrożenia zasady *non-refoulement* (art. 3 Konwencji ONZ) oraz zasady wyłączenia dowodów, o której jest mowa w art. 15 Konwencji ONZ.

Z uwagi na powyższe uprzejmie proszę Pana Ministra o podjęcie inicjatywy legislacyjnej w zakresie kryminalizacji tortur oraz pełnego wdrożenia Konwencji ONZ w polskim ustawodawstwie. Będę jednocześnie wdzięczny za powiadomienie mnie o stanowisku przyjętym przez Pana Ministra w tej sprawie.

Z wyrazami szacunku

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

Załącznik 1.

Do wiadomości:

1. Rzecznik Praw Dziecka
2. Prezes Najwyższej Izby Kontroli
3. Przewodniczący Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka,
4. Przewodniczący Senackiej Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji
5. Dyrektor Biura Rady Europy w Warszawie,
6. Prezes Zarządu Fundacji im. Stefana Batorego,
7. Prezes Zarządu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka,

8. Prezes Fundacji Instytut Spraw Publicznych,
9. Prezes Zarządu Stowarzyszenia Amnesty International,
10. Koalicja "Porozumienie na rzecz wprowadzania OPCAT".